

Hudba a směry 20. století

1. Obecná charakteristika

- **Pluralita stylů:** Neexistuje jeden dominantní sloh, ale mnoho směrů a technik vedle sebe.
- **Reakce na romantismus:** Odklon od přehnané citovosti a monumentality.
- **Rozpad tonality:** Postupné uvolňování a nakonec úplné opuštění dur-mollového systému, který byl základem hudby po staletí.
- **Nové pojetí harmonie:** Emancipace disonance – disonantní akordy již nemusí být připraveny a rozvedeny, stávají se rovnocennými konsonancím.
- **Rytmus jako dominantní prvek:** Rytmus se stává hlavním stavebním prvkem, je často složitý, nepravidelný, polyrytmický.
- **Nové zvukové barvy:** Hledání nových barev a zvuků, experimentování s nástroji a vznik elektronické hudby.

2. Směry 1. poloviny 20. století

A. Impresionismus (konec 19. stol. – cca 1920)

- **Vznik:** Francie, původně v malířství (Claude Monet – obraz *Imprese, východ slunce*).
- **Cíl:** Zachytit náladu, atmosféru, dojem okamžiku, ne popisovat konkrétní děj.
- **Hudební znaky:**
 - Uvolněná, často nejasná forma.
 - Důraz na zvukovou barvu a barevnou instrumentaci.
 - Nové harmonické prostředky: pentatonika, celotónová stupnice, paralelní akordy.
 - Melodie je často fragmentární, v náznacích.
- **Představitelé:**
 - **Claude Debussy (Francie):** Zakladatel. Díla: Preludium k *Faunovu odpoledni*, *Moře*, *Světlo luny*.
 - **Maurice Ravel (Francie):** Vychází z Debussyho, ale je formálně preciznější. Díla: *Bolero*, *La Valse*.

B. Expresionismus (cca 1905 – 1925)

- **Vznik:** Německo, v malířství (skupina Die Brücke).
- **Cíl:** Vyjádřit nejniternější, často negativní a pudové stavy lidské duše – úzkost, strach, osamělost, bolest.
- **Hudební znaky:**
 - Extrémní disonance, vysoké napětí.
 - **Atonalita:** Hudba bez tonálního centra, všechny tóny jsou si rovny.
- **Druhá vídeňská škola:** Skupina skladatelů spojená s touto estetikou.
 - **Arnold Schönberg (Rakousko):** Vůdčí osobnost.
 - **Vývoj:** Pozdně romantické období -> Atonální období -> **Dodekafonie**.
 - **Dodekafonie (dvanáctitónová technika):** Kompoziční metoda, kde je skladba založena na jedné "řadě" (*Reihe*) všech 12 tónů chromatické stupnice. Žádný tón se nesmí opakovat, dokud nezazní všech 11 ostatních. Cílem je zamezit tonálnímu cítění.

- **Sprechgesang (zpěvmluva):** Vokální technika na pomezí zpěvu a řeči.
- Dílo: *Přeživší z Varšavy*, *Pierrot lunaire*.
- **Alban Berg (Rakousko):** Schönbergův žák, jeho hudba je lyričtější a více spojena s tradicí. Dílo: Opera *Wozzeck* (*Vojcek*).
- **Anton Webern (Rakousko):** Tvořil velmi krátké, aforistické a maximálně zhuštěné skladby.

C. Neoklasicismus (cca 1920 – 1950)

- **Cíl:** Reakce na expresionismus a pozdní romantismus. "Návrat k Bachovi", hledání inspirace v hudbě baroka a klasicismu.
- **Hudební znaky:**
 - Obnovení klasických forem (symfonie, koncert, sonáta).
 - Jasná, přehledná struktura.
 - Důraz na polyfonii a motorický rytmus.
 - Harmonie je moderní, ale formálně ukotvená.
- **Představitelé:**
 - **Igor Stravinskij (Rusko/Francie/USA):** Jeho střední tvůrčí období. Dílo: Balet *Pulcinella*.
 - **Sergej Prokofjev (Rusko):** Dílo: *Klasická symfonie*.
 - **Bohuslav Martinů (Česko):** Jeden z nejvýznamnějších představitelů.

D. Folklorismus a Primitivismus

- **Cíl:** Využití folklóru a lidové hudby, ale ne v romantickém, idylickém duchu, ale v její syrové, drsné a původní podobě.
- **Hudební znaky:**
 - Ostré disonance, polyrytmie, polytonalita (současné znění více tónin).
 - Barbarský, energický rytmus.
- **Představitelé:**
 - **Igor Stravinskij:** Ranné, "ruské" období.
 - Dílo: Balet *Svěcení jara* (1913) – premiéra v Paříži vyvolala jeden z největších divadelních skandálů v dějinách. Považováno za manifest moderní hudby.
 - **Béla Bartók (Maďarsko):** Skladatel a významný etnomuzikolog. Sbíral a analyzoval lidové písně, které pak moderním způsobem zpracovával. Dílo: *Allegro barbaro*.
 - **Leoš Janáček (Česko):** Originální tvůrce vycházející z moravské lidové hudby a teorie nápěvků mluvy.

3. Směry 2. poloviny 20. století (Avantgarda)

A. Seriální hudba (50. léta)

- **Východisko:** Důsledné rozvinutí Schönbergovy dodekafonie.
- **Princip:** Princip "řady" (série) je aplikován nejen na výšku tónů, ale i na další hudební parametry – délku tónů, dynamiku, barvu zvuku, způsob hry.
- **Cíl:** Dosažení totální organizace a kontroly nad hudebním materiálem.
- **Představitelé:** Pierre Boulez, Karlheinz Stockhausen.

B. Aleatorická hudba (náhodná hudba) (50. a 60. léta)

- **Východisko:** Přímý protiklad seriální hudby.
- **Princip:** Do kompozice nebo interpretace je záměrně zaveden prvek náhody (lat. *alea* = kostka). Skladatel neurčuje všechny parametry skladby (např. pořadí částí, přesnou výšku tónů).
- **Představitel:**
 - **John Cage (USA):** Klíčová postava.
 - Využíval náhodné operace (hod mincí) ke skládání.
 - **Preparovaný klavír:** Do strun klavíru se vkládají různé předměty (šrouby, gumy), čímž se mění jeho zvuk na perkusivní nástroj.
 - Dílo: **4'33"** – nejslavnější aleatorická skladba. Interpret sedí u nástroje 4 minuty a 33 vteřin a nehraje. Hudbou se stávají náhodné zvuky okolí (kašel publika, šum ventilace).

C. Elektronická a konkrétní hudba (od 50. let)

- **Musique concrète (konkrétní hudba):**
 - Pracuje s nahrávkami reálných, existujících zvuků (zpěv ptáků, hluk strojů, kapky vody), které jsou dále elektronicky upravovány (stříhány, zrychlovány, přehrávány pozpátku).
 - **Představitel:** Pierre Schaeffer (Francie).
- **Elektronická hudba:**
 - Zvuk je od základu vytvářen synteticky pomocí elektronických generátorů (sinusové tóny).
 - **Centrum:** Studio v Kolíně nad Rýnem.
 - **Představitel:** Karlheinz Stockhausen.

D. Minimalismus (od 60. let)

- **Východisko:** Reakce na složitost a intelektuálnost seriální hudby. Inspirace v mimoevropské hudbě (Afrika, Indie).
- **Princip:** Založeno na opakování krátkých melodických nebo rytmických vzorců (patternů), které se v průběhu času jen nepatrně a velmi pomalu mění.
- **Účinek:** Hypnotický, meditativní.
- **Představitelé:** Steve Reich, Philip Glass, John Adams.

E. Sonorismus (hudba témbřů) (60. léta)

- **Východisko:** Polská škola.
- **Princip:** Důraz je kladen na samotnou barvu zvuku, na šum, na různé zvukové textury.
- **Hudební znaky:** Využívání neobvyklých herních technik, hra na netradiční části nástrojů, **clustery** (shluky těsně sousedících tónů).
- **Představitelé:** Krzysztof Penderecki (*Památník obětem Hirošimy*), György Ligeti.